

- Mersch A. Studien zur Siedlungsgeschichte Attikas von 950 bis 400 v. Chr. — Frankfurt a. Main u.a., 1996.
- Miller S.G. Macedonian Tombs: Their Architecture and Architectural Decoration // Macedonia and Greece in Late Classical and Early Hellenistic Times. Symposium (Studies in the History of Art — 10). — Washington, 1979.
- Miller S.G. The Tomb of Lyson and Kallikles: A Painted Macedonian Tomb. — Mainz, 1993.
- ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ Ο. ΠΕΡΙΒΟΛΟΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΩΝ ΤΑΦΩΝ ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΟΔΟΝ ΠΡΟΣ ΑΚΑΔΗΜΕΙΑΝ // ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ ΕΞ ΑΘΗΝΩΝ. — 1969, № 2.
- ΠΕΤΡΑΚΟΣ Β.Χ. Ο ΔΗΜΟΣ ΤΟΥ ΡΑΜΝΟΥΝΤΟΣ. Ι. ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ. — ΑΘΗΝΑΙ, 1999.

Одержано 20.04.2004

A.V. Buisikh

К ВОПРОСУ О НАДМОГИЛЬНЫХ ПАМЯТНИКАХ НЕКРОПОЛЯ ХЕРСОНЕСА ТАВРИЧЕСКОГО IV—III вв. до н.э.

На основании анализа серии архитектурных деталей из Херсонеса, соотносимых с погребальными памятниками городского некрополя, определена их принадлежность наискам — архитектурно оформленным наземным погребальным памятникам, характерным для греческих некрополей классического—раннеэллинистического времени. Предпринята попытка определения местоположения участков некрополя, их пространственной организации с аллеями и оградами-периболами, предназначенными для установки репрезентативных погребальных памятников. Исходя из различных типов погребальных памятников, сделан вывод о различном социальном статусе погребенных и разных участках городского некрополя, предназначенных для их установки.

A.V. Buisikh

TO THE QUESTION OF GRAVE MONUMENTS FROM THE NECROPOLIS OF TAURIC CHERSONESOS DATING FROM THE 4th TO 3rd cc. B.C

Series of Chersonesan architectural fragments associated with the grave monuments of the city necropolis were analyzed and attributed to *naiscoi* — architecturally modeled surface burial monuments characteristic of the Greek *necropoleis* of the Classical—Early Hellenistic periods. An attempt was made to define location of the areas of *necropolis* and their spatial arrangement by means of lanes and walls-*periboleis* designed for erection of representative burial monuments. Proceeding from various types of grave monuments the author came to a conclusion that social status of the dead was diverse and correspondingly their grave monuments were set up in different parts of the *necropolis*.

Р.В. Терпиловський, О.В. Петраускас

ЧЕРНЯХІВСЬКІ ПОХОВАННЯ МОГИЛЬНИКА ДІДІВ ШПИЛЬ НА КАНІВЩИНІ

До наукового обігу вводяться матеріали ранньогунського періоду з могильника Дідів Шпиль на Дніпрі, відомого насамперед як пам'ятка зарубинецької культури. Кремації та тілопокладення зі слідами ритуального руйнування належали черняхівській общині, що включала різні етнокультурні компоненти.

Могильник Дідів Шпиль був виявлений незабаром після початку розкопок розташованого поруч зарубинецького городища Бабина Гора Канівською археологічною експедицією під керівництвом Є.В. Максимова (Максимов и др. (№ 1972/16) № 6391; (№ 1973/19) № 6786; (№ 1974/24) № 7229; (№ 1975/24) № 7559). Роботи на пам'ятці тривали протягом 1971—1975 рр. Попередні відомості про могильник опубліковані в монографії керівника розкопок. Згідно з цими даними, тут

розкрито 3600 кв. м, де досліджено залишки 52 поховань¹ різних культурно-хронологічних періодів. Є.В. Максимов розподіляє їх таким чином: доба бронзи — 2 скорчені поховання (№№ 6 і 32); скіфський час — склеп з колективним похованням; зарубинецька культура — 20 тілоспалень і 24 трупопокладення; черняхівська культура — 5 поховань (Максимов 1982, с. 103—109, Табл. XVIII,

¹ Зауважимо, що поданий у монографії план відображає стан розкопаності могильника на 1973 рік (Максимов 1982, с. 103—109).

© Р.В. ТЕРПИЛОВСЬКИЙ, О.В. ПЕТРАУСКАС, 2005

Рис. 1. Загальний вигляд могильника Дідів Шпиль та поселення Бабина Гора з південного заходу

XIX, XXI). У монографії докладно проаналізовано спалення зарубинецької культури та інвентарні трупопокладення рубежу нашої ери, аналогічні тим, що походять з нижньодніпровських пізньоскіфських могильників. У книзі також представлено найвиразніші знахідки з поховань цього часу. На жаль, інші матеріали цієї цікавої та незвичайної пам'ятки залишилися невиданими. Відзначимо лише, що, на думку О.П. Моці, кілька трупопокладень із західною орієнтацією у східній частині могильника належали до давньоруського часу. Поховання епохи бронзи з Бабиної Гори та Дідового Шпиля спеціально розглянуті С.Д. Лисенком (Лысенко 2003, с. 60—71).

У цій статті публікуються матеріали другої чверті I тис. н. е., а також визначається їхнє місце в системі археологічних старожитностей того часу.

Могильник в урочищі Дідів Шпиль знаходиться між сс. Бучак і Бобрися, за 2,5 км на північний схід від останнього. Він займає терасовий останець правого берега р. Дніпро поряд з останцем, на якому розташоване поселення Бабина Гора. Майданчик на вершині пагорба витягнутий за лінією північний захід — південний схід. Його найвища точка знаходиться в південно-східній частині, ближче до Дніпра (рис. 1; 2). Останець складений лесом з невеликим шаром гумусу на вершині, товщина якого коливається залежно від ступеня інтенсивності ерозійних процесів. Через ці причини фіксація заповнення могильних ям залежала від їхнього місцезнаходження на пагорбі. Поверхня могильника значно зруйнована сучасними земляними роботами: терасована під насадження дерев, а в деяких місцях вирівняна бульдозером. Огляд ушкоджених місць і дозволив відкрити перші поховання у 1971 р.

Як уже відзначалося, всього на могильнику розкрито 3200 кв. м і досліджено 52 поховання

різної культурно-хронологічної належності (рис. 3). На жаль, значна частина поховань — як спалень, так і трупопокладень — не містила інвентарю, що ускладнює їхнє визначення. У зв'язку з цим нами був виготовлений загальний план розташування поховань, на якому спеціально виділені поховання з діагностованим інвентарем (рис. 3). Його аналіз свідчить про те, що поховання зарубинецької і черняхівської культур утворюють компактні групи, які займають різні ділянки. Особливо виразно виокремлюється група спалень зарубинецької культури в центральній частині могильника. Трупопокладення з інвентарем пізньоскіфсько-сарматського характеру розташовані у східній та західній частинах. Поховання з матеріалами черняхівської культури займають зону між зарубинецькими спаленнями і західним скупченням інвентарних трупопокладень зарубинецького часу (рис. 3). Поблизу інвентарних черняхівських поховань знаходиться також низка безінвентарних трупопокладень і трупоспалень. Зважаючи на те, що такі типи поховань характерні і для попереднього часу, їхня належність до черняхівської культури видається проблематичною, хоча й не виключена.

У зв'язку з відокремленим розташуванням поховань різних культурних типів хотілося б звернути увагу на такий факт. Мінімальний хронологічний розрив між зарубинецькими і черняхівськими похованнями становить близько 300 років. Можна припустити, що поховання черняхівського періоду провадилися за межами могильника рубежу нашої ери. Причиною цього могли бути якісь знаки на поверхні зарубинецького могильника — земляні насипи, дерев'яні споруди або спомини членів общини про те, що ця територія є давнім кладовищем.

Нижче наведено опис поховань з матеріалами черняхівської культури.

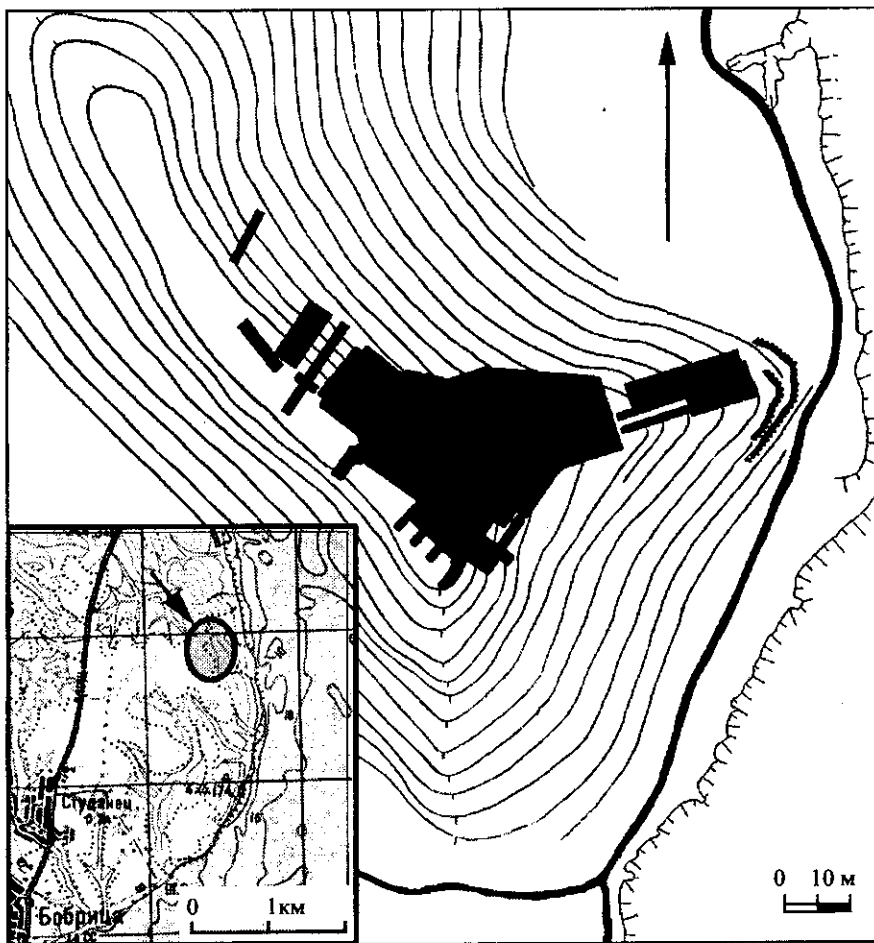

Рис. 2. Розташування пам'ятки, топографічний план та розкопана ділянка могильника Дідів Шпиль

Поховання № 3. Зруйновано сучасними земляними роботами. Глибина збереженої частини ями 0,2—0,3 м. У ній знайдено багато перепалених кісток, що залягали компактно і займали площу 0,2 × 0,2 м. Частину кісток знайдено в иижній частині горщика, поруч з яким також лежав уламок миски. Фрагменти гребеня знаходилися серед кальцинованих кісток (рис. 4, 1—2).

Інвентар:

1. Горщик ліпний. Збереглася нижня частина. Поверхня заглажена, чорно-коричневого кольору. У глині домішки дрібної жорстви. Діаметр дна 8 см (рис. 4, 4).

2. Миска ліпна. Збереглася нижня частина. Поверхня лощена, чорного кольору. У глині домішки дрібної жорстви. Діаметр дна 5 см (рис. 4, 3).

3. Гребінь роговий. Збереглися три пластини-вставки і два фрагменти бічних накладних пластин. Пластини скріплювалися бронзовими трубочками-заклепками. За фрагментами можна досить впевнено реконструювати форму виробу. За конструкцією він був тришаровим і багаточасним. Спинка напівкругла, плічка прямі, можливо, злегка похилі. Зовнішня пластина (-ни) прикрашена двома врізними лініями і

кількома колами з крапкою в центрі. Заслуговує на увагу те, що пластина-вкладиш зі спинки була цільною. Зазвичай у центральній частині гребеня було дві вставки: нижня — із зубцями і верхня — окрема для спинки. Крім того, на середній пластині-вставці, в її верхній частині, зберігся отвір. Враховуючи, що на другій пластині немає отворів для кріплення зовнішньої пластини, можна припустити, що отвір на спинці був один і, мабуть, слугував для підвішування. Підтверджують це і більші розміри отвору (рис. 4, 5).

Поховання № 26. Групопокладення людини, орієнтоване головою на північ і ритуально зруйноване в давнину. Поховальна яма прямокутної форми чітко виділялася на поверхні темнішим ґрунтом. Розміри ями 1,6 × 0,65 м, глибина 1,5 м. На дні знаходився кістяк, зруйнований у давнину. У похованні відсутні кістки лівого стегна і променевої кістки лівої руки. Частини черепа залягали в області таза і правого коліна. У зміщеному положенні також виявилася нижня щелепа і частина кісток грудної клітини (рис. 5, 2, 3). У похованні знайдено глиняне прясльце, кілька залізних колечок і чотири намистини.

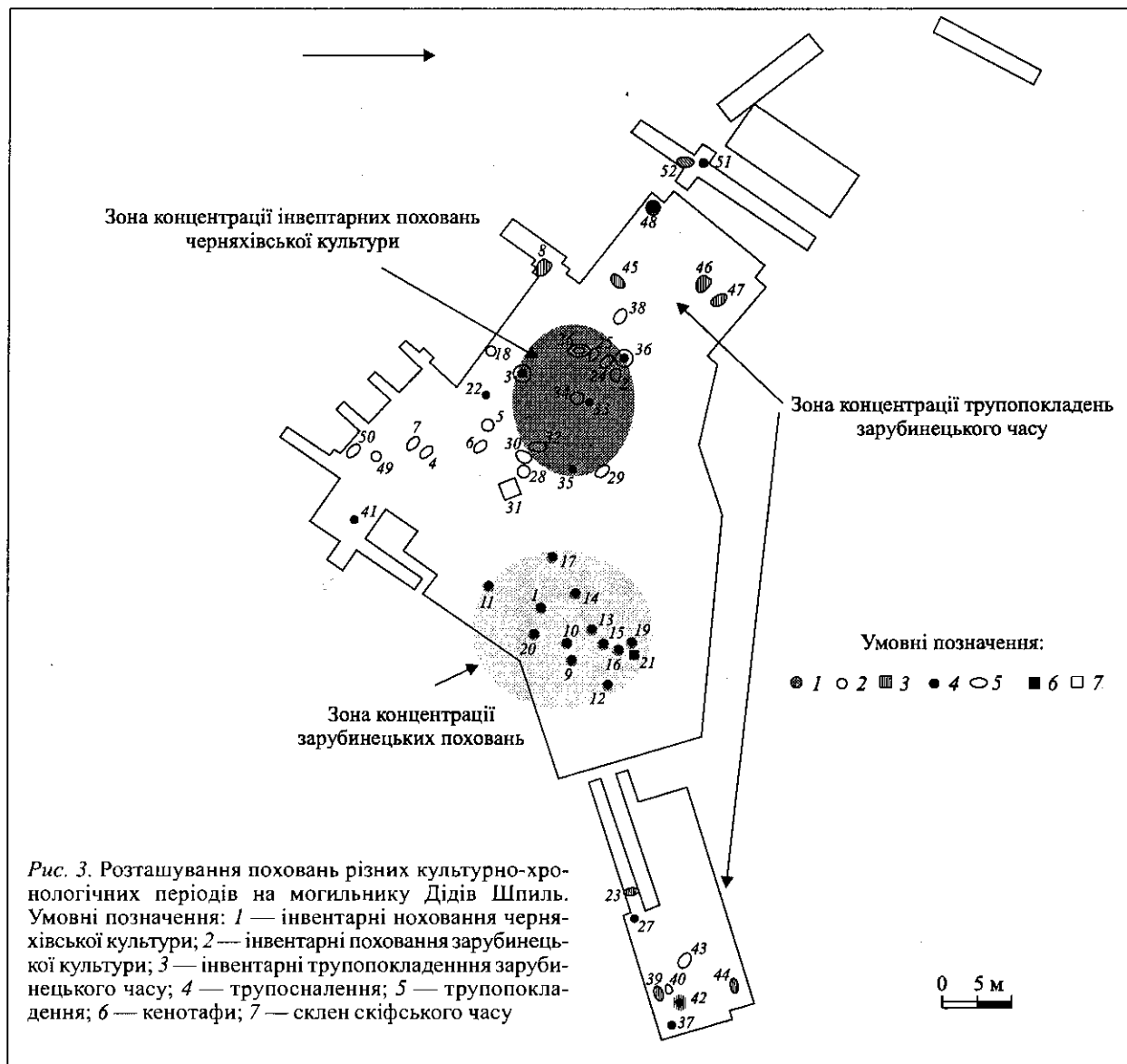

Рис. 3. Розташування поховань різних культурно-хронологічних періодів на могильнику Дідів Шпиль. Умовні позначення: 1 — інвентарні поховання черняхівської культури; 2 — інвентарні поховання зарубинецької культури; 3 — інвентарні трупопокладення зарубинецького часу; 4 — трупосналення; 5 — трупопокладення; 6 — кенотафи; 7 — склен скіфського часу

Інвентар:

1. Пряслице з глини. Форма зрізано-біконічна, торці злегка ввігнуті, ребро гостре, отвір дуже широкий. Поверхня коричневого кольору, лощена. Глина без домішок. Діаметр прясельця 2 см, висота 0,9 см (рис. 5, 4).

2. Виріб з кількох невеликих залізних кілець. Дуже поганої збереженості. Діаметр кілець близько 1 см (рис. 5, 6).

3. Намистини коралові. Чотири невеликі виробу у формі неправильних паралелепіпедів (рис. 5, 5).

Поховання № 36. На глибині 0,3 м у південно-західній частині ями розміром 0,7 × 1 м виявлено два скупчення кальцинованих кісток. Серед них розрізнялися уламки черепа. На південь від кісток знаходився інвентар — ліпний горщик, гребінь, фібула, окуття, ножиці, шило та голка. У західній частині ями зафіксовано великі фрагменти вугілля (рис. 6, 1).

Інвентар:

1. Горщик ліпний. Поверхня сіро-коричневого кольору, горбкувата від домішок. Глина рихла, з великою кількістю домішок грубого шамоту. Діаметр вінець 6,5 см, висота посудини 8,5 см (рис. 6, 2).

2. Фібула бронзова. Підв'язної конструкції з фацетованим корпусом. Бронзова пружина накручена на залізну вісь. Корпус сплюснений, у перетині прямокутний, на довгих гранях зняті фаски. Первісна ширина бруска збереглася на голівці корпусу та місці підв'язки. Приймач кріпився до корпусу лапкою, що імітувала дрютня підв'язку. У верхній частині спинки нанесено орнамент у вигляді двох поперечних ліній (рис. 6, 9).

3. Шило бронзове. Стрижень довжиною 6 см з потовщенням у середній частині. Один кінець стрижня загострений і круглий у перетині, інший — квадратний (рис. 6, 4).

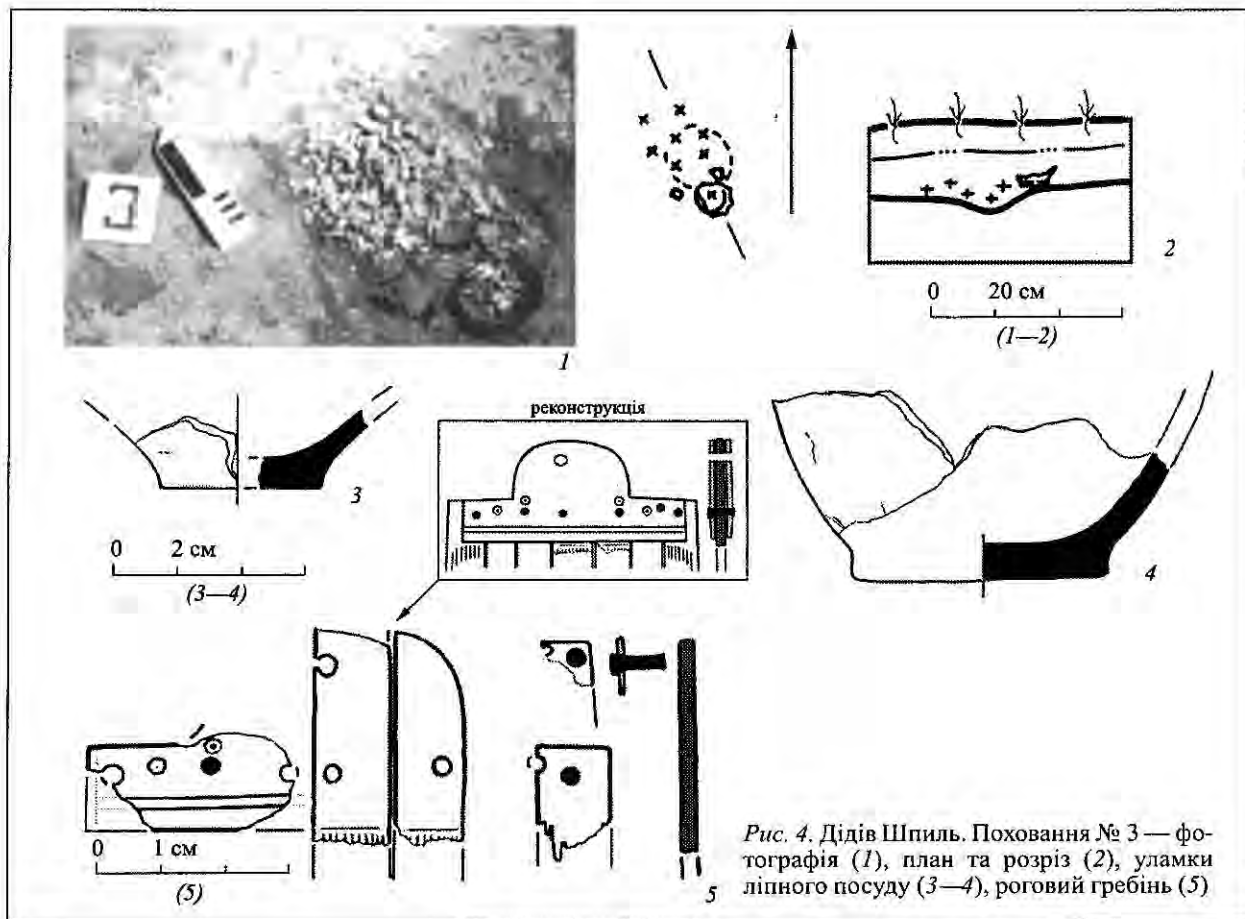

Рис. 4. Дідів Шпиль. Поховання № 3 — фотографія (1), план та розріз (2), уламки ліпного посуду (3—4), роговий гребінь (5)

4. Голка бронзова. Зберігся уламок круглого в перетині стрижня з вушком-отвором (рис. 6, 3).

5. Ножички з бронзи. Робочі кінці з'єднані дужкою. Довжина виробу 5 см. Невеликі розміри і плоскі робочі грані лез свідчать про те, що предмет не мав прямого функціонального призначення (рис. 6, 5).

6. Окуття з бронзи. Прямокутна пластина зігнута вдвічі і скріплена заклепками (рис. 6, 7).

7. Уламок оплавленої бронзової пластини (рис. 6, 8).

8. Гребінь роговий, багаточасний, тришаровий. Збереглося п'ять пластин-вставок і один великий фрагмент накладної пластини. Спинка витягнута, округла, децю звужена в нижній частині. У місці переходу спинки в плічка зроблено напівкруглі вирізи. Крайні зубці розширені донизу. Зовнішню пластину прикрашено горизонтальною заглибленою лінією. Пластини скріплені бронзовими заклепками. Висота збереженої частини гребеня 4,6 см, ширина пліч могла бути близько 7 см (рис. 6, 6).

Поховання № 48. Трупоспалення, зруйноване сучасними роботами. На невеликій глибині знайдено скупчення кальцинованих кісток. Поруч виявлено розвал верхньої частини ліпної посудини черняхівського часу².

² Визначення кераміки зроблено авторами звіту. Виявити ці фрагменти у фондах ІА НАНУ нам не вдалося (див.: Максимов и др. 1974/24, с. 3).

Не виключена також приналежність черняхівській культурі низки безінвентарних (або практично безінвентарних) поховань, опис яких ми подаємо нижче.

Поховання № 2. Верхню частину поховання зруйновано сучасними земляними роботами³. Трупопокладення дорослої людини, орієнтоване головою на захід, на глибині 0,35—0,42 м⁴. Поховання ритуально зруйноване в давнину. Руїнування проведено в ділянці грудної клітки. У первинному положенні збереглися тільки кістки ніг. Інвентар відсутній.

Поховання № 4. Трупопокладення, орієнтоване головою на захід і зруйноване в давнину. Кістяк залягав на глибині 0,45—0,5 м. У первинному положенні збереглося стегно правої ноги, що було орієнтовано за лінією захід—схід. У скупченні кісток знаходилися фрагменти таза і кілька довгих кісток рук та ніг. Південніше від них знайдено кілька великих фрагментів черепа. Інвентар у похованні не виявлено.

Поховання № 5. Трупопокладення, зруйноване в давнину. На глибині 0,8 м виявлено залишки черепа. Судячи з положення тім'яних кісток,

³ Бульдозер, імовірно, зруйнував тільки незначну частину поховання. Основне руїнування проведено в давнину.

⁴ Усі глибини подано від рівня сучасної поверхні.

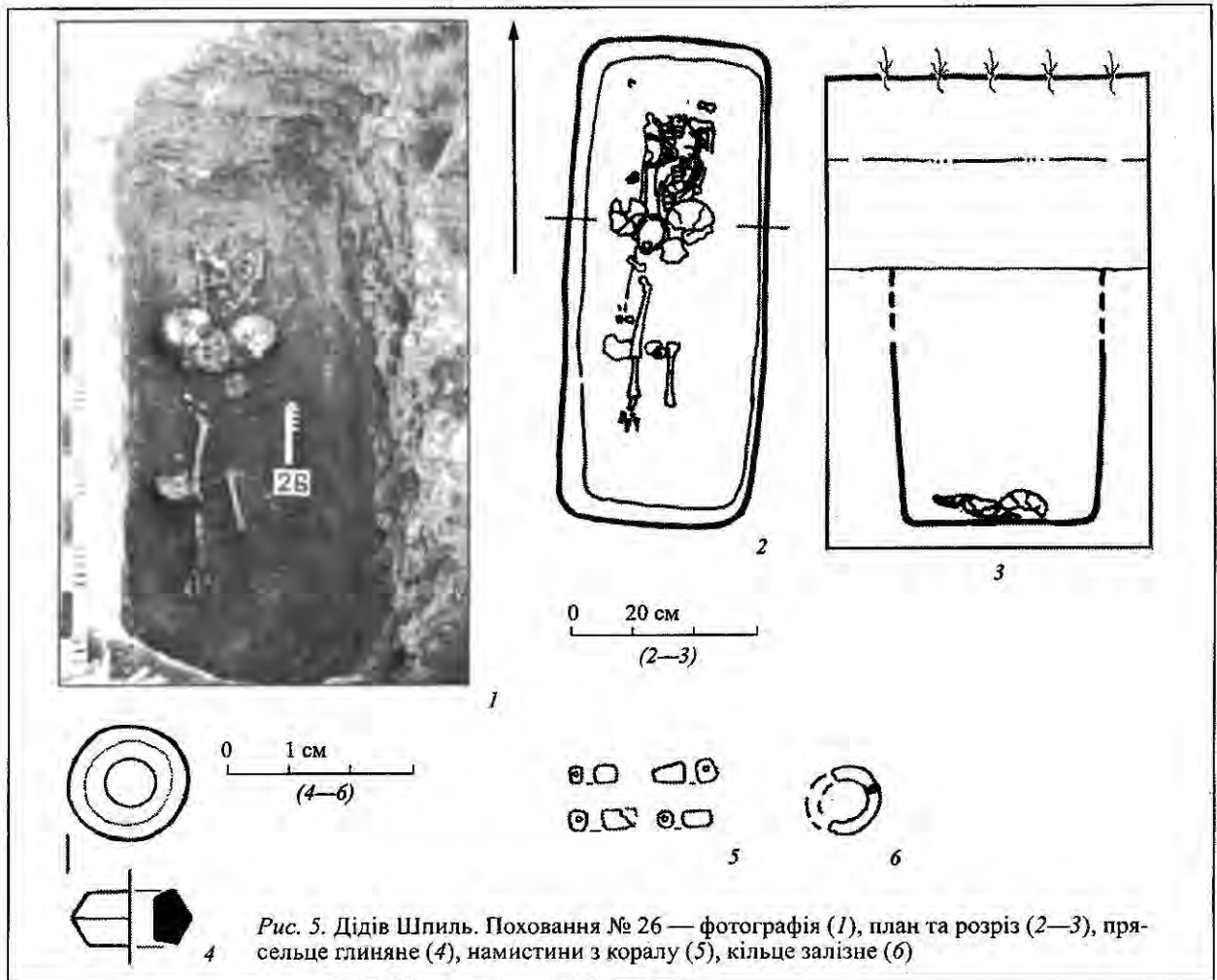

Рис. 5. Дідів Шпилів. Поховання № 26 — фотографія (1), план та розріз (2—3), прясельце глиняне (4), намистини з коралу (5), кільце залізне (6)

похований був орієнтований головою на північ. Інвентар у похованні не виявлено.

Поховання № 6. Трупокладення дорослої людини, орієнтоване головою на південний схід. Поховальна яма прямокутної форми розміром 0,9 × 2 м і глибиною 1,1 м. На її дні знаходився кістяк людини, покладеної на лівий бік. Ноги ледь зігнуті в колінах, руки зігнуті, долоні знаходяться перед обличчям. Інвентарю не виявлено.

З огляду на орієнтацію цього і поховання № 32 автори звіту, як пізніше і С.Д. Лисенко, віднесли їх до епохи бронзи, що цілком імовірно. Однак слід зазначити, що для пізніх могильників черняхівської культури, особливо на території Румунії, характерна південна орієнтація похованих — Петроаселе, Фінтенеле-Ріц⁵ та ін. Кілька поховань з південним орієнтуванням відомо і на придніпровських могильниках черняхівської культури. Показова в цьому плані ситуація в Гаврилівці, де трупокладення з північним орієнтуванням (№ 88) було перекрито дитячим похованням з майже південною орієнтацією

(№ 90). Незвична поза небіжчика також у поодиноких випадках зустрічається на черняхівських могильниках Журавка Вільшанська, Велика Бугайка (Сымонович, Кравченко 1983, с. 138, Табл. 17: 8; Погребение № 56; Петраускас, Шишкин № 1999/45, поховання № 56), хоча поховання там орієнтовані головою на захід і північ. Отже, враховуючи розташування поховань у зоні пізньоримського могильника, цілком виключити належність цих поховань до черняхівської культури не можна.

Поховання № 7. Трупокладення дитини на глибині 0,9 м, орієнтоване головою на північний захід. Положення кістяка — витягнуте на спині, кістки збереглися відносно добре. Інвентар у похованні не виявлено.

Поховання № 22. На глибині 0,57 м знайдено невелику купку кальцинованих кісток, серед яких виділялися кістки черепа і трубчасті кістки кінцівок.

Поховання № 24. Трупокладення людини, можливо, орієнтоване головою на захід. Уламки черепа виявлено біля західної стінки ями на глибині 0,53 м. Не виключено, що поховання зруйноване в давнину з ритуальною метою.

Поховання № 25. Трупокладення, верхня частина якого ритуально зруйнована. Уламки

⁵ Зведення поховань із південною орієнтацією та їх аналіз подано в роботах: Никитина 1985, с. 34; Магомедов 2001, с. 27.

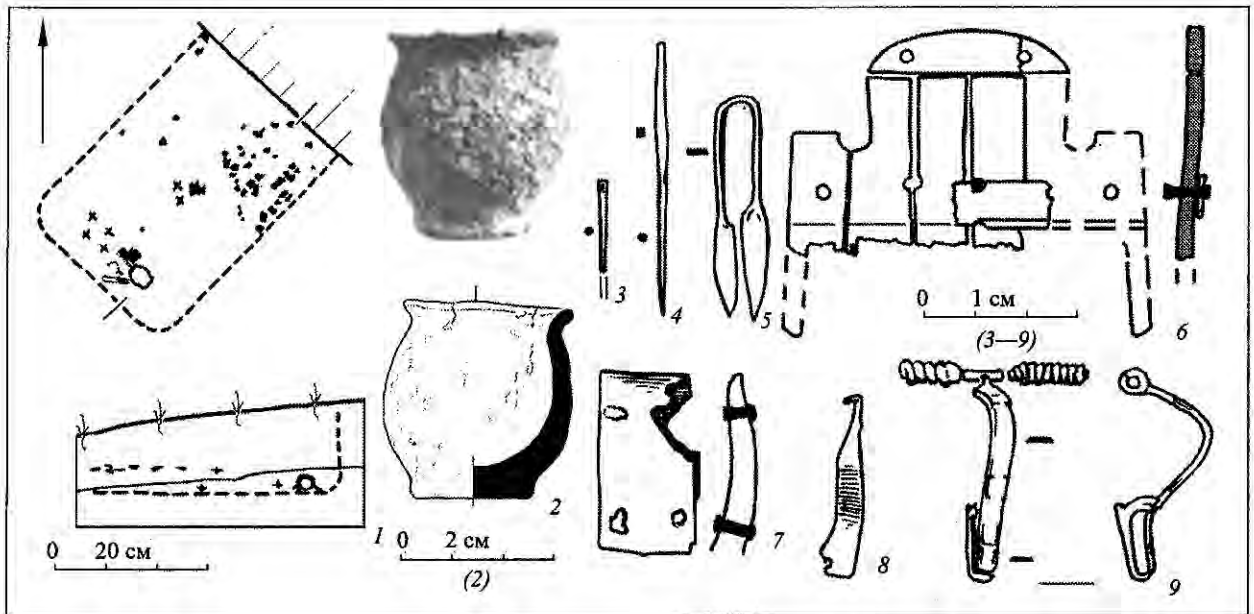

Рис. 6. Дідів Шпиль. Поховання № 36 — план та розріз (1), горщик ліпний (2), голка бронзова (3), шило бронзове (4), ножиці бронзові (5), гребінь роговий (6), окуття бронзове (7), пластина бронзова (8), фібула бронзова (9)

довгих кісток, хребет і фаланги кінцівок виявлено на глибині 0,5 м. Положення довгих кісток дозволяє стверджувати, що небіжчик був орієнтованим головою на північний захід.

Поховання № 28. Трупопокладення дитини віком до одного року. Фрагменти черепа залягали на глибині 0,3 м. Без інвентарю.

Поховання № 29. Трупопокладення жінки віком 22—25 років. Поховання ритуально зруйноване в давнину. Окремі уламки кісток — кінцівок, ребер, хребців, таза і щелепи — залягали на глибині від 0,7 до 0,85 м. Розміщення кісток в ямі відповідає анатомічній будові кістяка і, ймовірно, первісній орієнтації похованого — головою на північний захід. Біля щелепи на глибині 0,75 м знайдено кілька оплавлених скляних намистин і фрагмент вінець глиняної посудини.

Поховання № 30. Трупопокладення дитини віком до одного року. Кістки кінцівок і черепа залягали на глибині 0,3 м. Скелет витягнутий за лінією південний захід — північний схід. Без інвентарю.

Поховання № 32. Трупопокладення дорослого. Головою на південь, ноги злегка зігнуті, руки покладено перед обличчям. Біля руки знайдено залізний стрижень (див. коментар до поховання № 6).

Поховання № 33. Зруйновано сучасними роботами. На глибині 0,2—0,3 м виявлено купку дрібних кальцинованих кісток. Без інвентарю.

Поховання № 35. На глибині 0,85 м виявлено овальне у плані скупчення кальцинованих кісток. У східній частині скупчення лежав фрагмент денця ліпного горщика темно-брунатного кольору (діаметр 5 см). Уламок посудини невідзначений.

Поховання № 38. Трупопокладення чоловіка віком 20—25 років. Яма розміром 0,6 × 1,2 м і глибиною 0,75 м. Довгі кістки лежали за лінією схід—захід, частини черепа знаходилися в східній частині скупчення. Без інвентарю. Поховання частково зруйноване сучасними роботами. Розміщення кісток у недоторканій частині ями дозволяє стверджувати, що поховання було зруйновано в давнину.

Поховання № 41. Трупопокладення. Без інвентарю.

Поховання № 51. Трупопокладення. Скупчення великої кількості перепалених кісток, що залягали розсіяно на площі 2,2 × 2,5 м та глибині 0,25—0,35 м. Серед кісток виявлено дрібні невідзначені фрагменти кераміки.

Усі ці поховання розташовані неподалік від інвентарних черняхівських поховань. До того ж, більша частина тілопокладень (№№ 2, 4, 5, 24, 25, 29, 38) має характерні для черняхівської культури сліди ритуального руйнування. Кремації з компактним розташуванням перепалених кісток (№№ 22, 33, 35, 41, 51) також досить типові для черняхівських могильників.

Таким чином, на могильнику Дідів Шпиль досліджено три кремації та трупопокладення з інвентарем, що дозволяє віднести їх до фіналу пізньоримського часу. Не виключено, що з цим періодом можна пов'язати ще до 17 безінвентарних поховань — як кремацій, так і переважно тілопокладень зі слідами ритуального руйнування. Проаналізуємо детальніше отримані матеріали.

Топографія. Могильник розташований у відмінних від більшості черняхівських пам'яток топографічних і ландшафтних умовах. Для них є типовим рельєф рівнинно-балкового характеру.

ру із чорноземними ґрунтами (Шишкін 1996, с. 16). У даному випадку ділянка розташована за умов високого, сильно еродованого рельєфу із сірими лісовими ґрунтами. У Середньому Подніпров'ї це характерно для пам'яток зарубинецького і, певною мірою, ранньосередньовічного часу (Обломский, Терпиловский, Петраускас 1991, с. 3—4, Рис. 1). На високому правому березі Дніпра відомі поодинокі черняхівські могильники (Київ, можливо, Черкаси), а також випадкові знахідки «могильного» характеру (Піщальники, Ржищів, можливо, Букрин та ін.) (Петров 1959, с. 56—59), що могли позначати місця могильників із черняхівськими матеріалами типу Дідового Шпиля.

Обрядові групи. На могильнику Дідів Шпиль, незважаючи на обмежену кількість поховань, безперечно, представлено дві з трьох основних обрядових груп поховань черняхівської культури (Сымонович, Кравченко 1983, с. 12). Серед них — трупопокладення з північною орієнтацією (№ 26) і трупоспалення (№№ 3, 36 і 48), причому мова йде тільки про інвентарні поховання. Трупопокладення північної орієнтації має добре виражені сліди ритуального руйнування верхньої частини кістяка, що дуже характерно для черняхівських могильників (Никитина 1996, с. 40). Більше того, цей випадок, на наш погляд, являє собою цікаву форму руйнування. У похованні № 26 зруйновано верхню частину кістяка, при цьому череп було покладено у ділянці таза. Випадки впорядкованого розміщення кісток зі зруйнованої частини поховання непогано задокументовані на деяких черняхівських могильниках — Маслове, Гаврилівка, Велика Бугаївка (Петров 1964, Рис. 5: 1; 13: 17; Сымонович 1960, Рис. 12: 4; Петраускас, Шишкін 1998, с. 124) та ін. Кремації на могильнику Дідів Шпиль представлено спаленнями з компактним розміщенням кісток, тобто типом, що є одним з основних у черняхівській культурі (Петраускас 2002, с. 54—55). Звертає на себе увагу відносно велика площа залишків спалення, а також наявність значної кількості вугілля і золи у похованні № 36. Більшість речей з кремацій має сліди перебування у вогні, що також є типовою рисою черняхівського обряду трупоспалення. Варто звернути увагу ще на одну особливість цього могильника. Попри велику розкриту площу, у шарі практично не було жодної знахідки черняхівського типу. Відсутність будь-яких слідів культового шару не зовсім типова для черняхівських могильників лісостепу (Петраускас 1993, с. 36—51), хоча, з огляду на потужні ерозійні процеси даної місцевості, це цілком зрозуміло. Певною мірою це підтверджують знахідки бісеру, що оплавився, із заповнення поховальної ями трупопокладення № 29.

Певні проблеми виникають із групою поховань — як спалень, так і трупопокладень — що

не містять інвентарю. Про їхню можливу належність до зарубинецького часу писав Є.В. Максимов. Свої зауваження щодо цих поховань, аналогії до них у черняхівській культурі ми виклали в описі конкретних поховань. Звернімо увагу ще раз на те, що деякі трупопокладення із західним орієнтуванням, розташовані поблизу інвентарних черняхівських поховань, могли бути зроблені й у пізньоримський час. Безінвентарність цієї обрядової групи та наявність ритуальних руйнувань кістяків вважаються характерними рисами черняхівського поховального звичаю. З огляду на пізній характер могильника, коли на черняхівських пам'ятках зростає число поховань із західною орієнтацією, це виглядає ще більш імовірним (Петраускас 1999, с. 27—31). Підкреслимо цікавий випадок поховання зі слідами ритуального руйнування верхньої частини кістяка, яке мало в заповненні вторинної ями перепалені кістки, що, можливо, фіксує факт кремації екзгумованих залишків трупопокладення (Петраускас 2003, с. 114—121). Ще один важливий момент стосується трупопокладень зарубинецького часу з явними слідами ритуального руйнування. З урахуванням датування поховань I ст. н. е. та їхнього пізньоскіфського походження (Максимов 1982, с. 109), ця група становить інтерес для з'ясування питання про генезу звичаю ритуального руйнування могил із трупопокладеннями у черняхівській культурі.

Проте остаточно інтерпретація значної частини безінвентарних поховань буде можливою при повному виданні матеріалів могильника та їх всебічному аналізі фахівцями з різних періодів.

Інвентар. Варто зупинитися на деяких категоріях інвентарю, що дозволять визначити місце даної пам'ятки серед черняхівських старожитностей, а також її специфіку.

Кераміка з поховань другої чверті I тис. н. е. представлена винятково ліпними формами. Відсутність гончарної черняхівської кераміки як у похованнях, так і в шарі є унікальною особливістю даного могильника. Ліпний посуд представлений горщиком круглобобої форми з відігнутими вінцями, горбкуватою поверхнею брунатного кольору і домішками жорстви в глині. Форма, характер обробки поверхні, склад глини і випал більшою мірою характерні для місцевої «східноєвропейської» керамічної традиції. Фрагмент придонної частини чорнолощеної миски має аналогії як у київській, так і у вельбарській культурах.

Гребені представлено фрагментованими екземплярами з двох поховань. Типологічно вони близькі до гребенів типу III, за З. Томас (Thomas 1960, s. 110). Проте обидва екземпляри мають специфічні риси, що становлять певний інтерес. З поховання № 36 походить гребінь з короткими плічками, високою напівкруглою спинкою й півколистими вирізами на межі спинки та пліч. Остання ознака дуже специфічна і виділяє цей

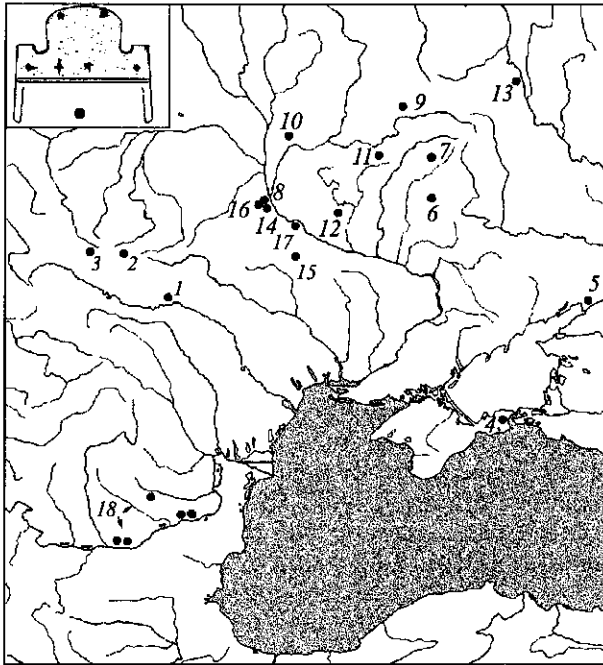

Рис. 7. Карта поширення гребенів типу III, за Томас, з декоративними вирізами між спинкою та плічками у Східній Європі: 1 — Бакота, 2 — Чернелів Руський, 3 — Гродек над Бугом, 4 — Керч, 5 — Танаїс, 6 — Кантемирівка, 7 — Боромля, 8 — Обухів-1а, 9 — Тазове, 10 — Улянівка, 11 — Успенка, 12 — Вовчик, 13 — Замятіне, 14 — Черняхів-Ромашки, 15 — Маслово, 16 — Велика Бугаївка, 17 — Дідів Шпиль, 18 — Румунські могильники

гребінь із загальної маси гребенів типу III. При цьому відділення спинки від плечей за допомогою спеціального пропилю може мати різноманітне оформлення — округлий отвір різної конфігурації, клиноподібний виріз та ін. Такий декор мають гребені з Керчі (Казанский 1999, Рис. 1, 14, 16), Танаїса (Шелов 1972, с. 323), Кантемирівки (Обломский 2002, Рис. 92), Боромлі (Некрасова 1989), Тазово (Обломский 2002, Рис. 31, 16), Улянівки (Терпиловский 1984, Табл. 12, 1), Успенки (Махно 1972, Табл. IX, 3(1)), Вовчика (Кропоткин 1969, с. 310, 311), Замятіна, Черняхів-Ромашків (Сымонович 1969, с. 193, Рис. 4, 18), Маслово (Петров 1964, Рис. 6, 14), Великої Бугаївки (Петраускас, Шишкін, Пастернак № 2002), Бакоти (Винокур, Горішній 1994, Рис. 37, 13), Одаї (Никитина 1996, Табл. 10, 10). Гребені з округлими пропилами між спинкою і плічками у великій кількості відомі на території Румунії — Тиргшоу (Diasopu 1965, pl. XCI, 2; CXII, 4; CXXIII, 6; CXXVII, 8), Изворул (Mitrea, Preda 1966, Fig. 176, 5; 210, 2), Индепенденца (Mitrea, Preda 1966, Fig. 111), Спанцов (Mitrea, Preda 1966, Fig. 11, 1; 36, 6; 40; 61, 7) тощо. Як бачимо, основні зони їхньої локалізації пов'язані з лісостепом Дніпро-Донського межиріччя, вузькою зоною правобережжя Дніпра та румунським угрупованням черняхівських пам'яток. Такі форми є одиничними на Дністрі, Західному Бузі та

півноантичних центрах Причорномор'я (рис. 7). У Побужжі, Волині і Причорномор'ї відділення спинки від плечей на гребнях за допомогою округлих отворів не є характерним⁶. Канівський гребінь відрізняють від названих аналогій короткі плечі і трохи звужена основа спинки. Найближчі до нього екземпляри походять з Танаїсу, Бакоти та румунських черняхівських могильників. Гребінь з поховання № 3 незвичний тим, що мав отвір для підвішування у спинці. Невеликі за розміром гребені-амулеті відомі на Середньому Дніпрі — Київ (Самойловський 1952, с. 153—157), Журавка Вільшанська (Сымонович 1959/7а, Табл. XVIII—7), Румунії — Бирлад (Palade 1981, р. 179—215), поодинокі екземпляри походять також з інших територій.

Фібунда під'язної конструкції з фасетованим пластинчастим корпусом. З незвичних деталей заслуговує на увагу використання лапки, що імітує дротяну під'язку. Подібні фібули мали значне поширення в ареалі черняхівської культури — Черняхів, Косанове, Велика Бугаївка тощо.

Знахідки мініатюрних ножиць на черняхівських пам'ятках є унікальними. Ножиці, за розміром та конструкцією майже аналогічні нашим, походять, наприклад, із Заячівки та Малаешт (Хавлюк 1974, с. 70, рис. 3, 9; Федоров 1960, Рис. 19, 8)⁷. Амулеті у вигляді мініатюрних копій побутових речей і знарядь зазвичай становлять комплекти, що складаються з кількох предметів. Наприклад, такі ножицьки входили до складу золотого ланцюга з мініатюрними підвісками із Щалиг, у підвіскою з амулетами з Опатова (Martin 1997, s. 354 і далі, Abb. 5, 6) тощо.

Призначення невеликих залізних кілечок не визначене. Подібні вироби досить рідкісні у черняхівській культурі, у деяких випадках вони з'єднані між собою й умовно називаються «кольчужками». Вони відомі на могильниках у Холмському, Каневі, Великій Бугаївці (Гудкова, Фокеєв 1998, с. 189—220, Рис. 6, 11; Петраускас 1998, с. 189—220, рис. 6, 11). Їхнє походження пов'язують із сарматським впливом (Гудкова, Фокеєв 1998, с. 12—14).

⁶ Єдиний поки що екземпляр гребеня з Південного Побужжя, де є такий декор, — Косанове/п.1-1961. Округлий пропилю зроблено тільки з одного боку і тільки на одній зовнішній пластині спинки (Petrauskas 2003, Abb. 29, 5). По одному екземпляру таких гребенів знайдено в Чернеліві-Руському та масломенцькій групі. Враховуючи значну кількість досліджених тут поховань та знайдених там гребенів, їх наявність на цих територіях є радше виключенням, ніж правилом.

⁷ Цікаво, що у Заячівці з речами, що були в шкіряному мішечку, знайдено також мініатюрні бронзовий ніж і голку. Можливо, що залишками такого ножа в Дідовому Шпилі є бронзова пластина, сильно пошкоджена вогнем. Відзначимо також, що в Заячівці знайдено і залишки бронзового окуття від скриньки, що знову ж таки має відповідність в окутті з поховання на Дідовому Шпилі.

Намистини представлені кількома екземплярами з коралу. Такі прикраси досить часто зустрічаються в похованнях черняхівської культури і, на думку О.В. Бобровської, характерні для сарматської традиції та пізніх етапів черняхівської культури (Бобровська 2000, с. 14—15).

Пластинчасте окуття має значну кількість аналогів на пам'ятках черняхівської культури. Існує декілька поглядів на функціональне призначення цих предметів. Їх розглядають як металеві закінчення ремнів або як окуття дерсв'яних предметів. У даному випадку більш імовірно остайне припущення, адже шкіра ремня навряд чи могла бути настільки товстою. Найвірогідніше, це окуття виробу з дерева — скриньки, дерев'яного блюда тощо. Можливо, на це вказують шматки дерева, що залишилися на такому самому окутті з поховання № 87 у Великій Бугаївці (Петраускас, Шишкін, Бабенко № 2000/113).

Пряслице з поховання № 26 має специфічні риси, що дозволяють визначити його досить точно. Подібні вироби були поширені в київській культурі, хоча торці цих пряслець зазвичай пласкі і вони більші за розміром (Терпиловський 1984, с. 33). Єдиний випадок знахідки прясельця подібного типу на могильниках черняхівської культури походить зі спалення № 1 Обухів-1а (Петраускас, Шишкін 1999, Рис. 2, 16). Зазначимо, що в комплексі останнього знайдено уламок гребеня з півколистим пропилом.

Датування могильника може бути визначене на підставі знахідок предметів, хронологія яких детально розроблена. Гребені і фібула синхронізуються з 4 та 5 фазами (350—420/430 рр.) черняхівської культури, за Є.Л. Гороховським (Гороховський 1988, с. 44—45; Шишкін 2002, с. 244—246). Ми вважаємо, що ці комплекси можна датувати меншим проміжком часу — кінцем IV — початком V ст. На це вказують специфічні риси гребенів, а також інші предмети і деталі обряду. Є.Л. Гороховський визначив найпізніший горизонт знахідок для черняхівських могильників у середині 1980-х рр. на підставі знахідок пряжок та окремих речей поліхромного гунського стилю у Кантемирівці, а саме в курганах №№ 1 і 3 (Гороховський 1988а, с. 18—19). Дослідник вважав, що речі цього періоду представлені на таких черняхівських могильниках, як Журавка Вільшанська, Гаврилівка та ін. Аналіз окремих категорій речей і комплексів черняхівських могильників дозволяє розширити коло цих пам'яток — Барахтянська Вільшанка (Кравченко 1971, с. 78—79), Київ, Суми-Сад, Компаніїці (Казанський 1997, с. 181—193, Рис. 1—2), Велика Бугаївка (Петраускас, Пастернак 2003, с. 65—76) тощо. Гребені, подібні до знайдених на Дідовому Шпилі, зустрічаються в комплексах з речами «ранньогунського періоду» — Кантемирівка, поховання 3, Київ, поховання 4. Інші речі, а саме мініатюрні ножиці, також походять з поховань, що належать до заключних фаз розвитку культури. Нагадаємо,

що добою Великого переселення народів датуються парадний ланцюг із Щалиг та підвіска з амулетами з Опатова. Отже, є підстави пов'язувати з тим самим періодом і могильник Дідів Шпиль. Така дата добре узгоджується з двома випадковими знахідками на розташованому поруч поселенні Баби на Гора — фібулою та зигзагоподібною бляшкою-апликацією, які, безумовно, датуються гунським періодом (Максимов и др. № 1976/21, Табл. XII, 1; Schulze 1977, s. 130, Taf. 17. Фібула типу ІхАР5а; Bitner-Wryblewska 2001, p. 34—41; Казанський 1999, с. 184, Рис. 5, 2). Поза тим, характерної кераміки чи інших виразних знахідок цього періоду на поселенні не знайдено.

Етнокультурні особливості. Таким чином, дана пам'ятка залишена населенням черняхівської культури фінального етапу її існування. Культурний синкретизм її носіїв є безперечним. Майже за два століття свого існування її носіям вдалося на гетерогенній основі сформувати уніфікований матеріальний комплекс. Утім, як показали подальші історичні події, її творці не змогли остаточно злитися в єдине етнічне утворення. Пізня дата комплексів з Дідового Шпиля, їхня типологічна ідентичність із черняхівськими старожитностями вказують на те, що пам'ятка належала населенню, що намагалося зберегти черняхівські культурні традиції у гунський час, хоча, можливо, вже втратило такі матеріальні риси, як використання гончарної кераміки. Таким етнічними угрупованнями, за даними письмових джерел, після подій 375—376 рр. на північ від Понтики могли бути гуни, алани, остготи та анти. Знахідки з Дідового Шпиля вказують на східногерманські (гребені, ножиці-амулет, трупопокладення з північною орієнтацією), слов'янські (спалення померлих, кераміка, прясельце) і, меншою мірою, сарматські традиції. Найбільш привабливо і просто було б пов'язати дану пам'ятку, як і інші пам'ятки Середнього Подніпров'я того часу, з явищами доби Великого переселення народів, з «темними століттями» в історії остготського королівства (Магомедов 1997, с. 77—78; Казанський 1997, с. 181—193). Однак при цьому виникають протиріччя, що не мають однозначного етнокультурного вирішення. Як зазначалося вище, низка предметів з поховань Дідового Шпиля має різне етнокультурне походження, тому можна лише констатувати належність даної пам'ятки до гетерогенної черняхівської спільності. Жодна зі згаданих етнічних груп у наступний час не зберегла і не розвинула традицій пізніх черняхівських могильників. Зберігаються тільки окремі етнокультурні риси, що вже не складають єдиного комплексу, як у черняхівській культурі. Гребені, ножиці-амулетні використовуються в остготській традиції гунської доби. Обряд спалення померлих залишається тільки у слов'ян і практично зникає у східних германців у процесі їхнього руху в Італію та Іспанію.

- Бобровська О.В.* Намиста та підвіски у вбранні населення черняхівської культури: Автореф. дис. ... канд. істор. наук. — К., 2000.
- Винокур І.С., Горішній П.А.* Бакота. Столиця давньоруського Пониззя. — Кам'янець-Подільський, 1994.
- Гороховський Е.Л.* Хронологія черняхівських могильників Лесостепної України // Труды V Международного конгресса археологов-славистов. — К., 1988. — Т. 4.
- Гороховський Е.Л.* Кантемировские курганы на Полтавщине и проблема древностей раннегуннского периода на юге Восточной Европы: Тез. докл. Полтавской областной научно-практической конф. — Полтава, 1988а.
- Гудкова А.В., Фокеев М.М.* Земледельцы и кочевники в низовьях Дуная I—IV вв. н. э. — К., 1984.
- Казанский М.М.* Остроготские королевства в гуннскую эпоху: рассказ Иордана и археологические данные // STRATUM plus. — 1997.
- Казанский М.* Готы на Боспоре Киммерийском // Сто лет черняхівської культури. — К., 1999.
- Кравченко Н.М.* Поховання V ст. н. е. з с. Вільшанка на Київщині // Середні віки на Україні. — К., 1971. — Вип. 1.
- Кропоткин В.В.* Изучение черняхівської культури на Полтавщине // АО 1968. — 1969.
- Лысенко С.Д.* Могильник эпохи бронзы в урочищах Бабина Гора и Дедов Шпиль у с. Бучак под Каневом // Vita Antiqua. — 2003, № 5—6.
- Магомедов Б.В.* До історії фінального етапу черняхівської культури // Проблеми історії та археології України: Тези доп. наук. конф. — Харків, 1997.
- Магомедов Б.В.* Черняхівська культура. Проблема етноса. — Lublin, 2001.
- Максимов Е.В.* Зарубинецкая культура. — К., 1982.
- Максимов Е.В., Петровская Е.А., Бондарь Н.Н.* Отчет о работе Каневской археологической экспедиции 1972 г. // НА ІА НАНУ. — № 6391 (№ 1972/16).
- Максимов Е.В., Петровская Е.О., Попудренко М.А., Терпиловский Р.В., Цыдровская Л.А., Юркова Н.В.* Отчет о полевых исследованиях 1975 г. Среднеднепровской раннеславянской экспедиции // НА ІА НАНУ. — № 7559 (№ 1975/24).
- Максимов Е.В., Петровская Е.О., Терпиловский Р.В., Цыдровская Л.А.* Отчет о раскопках Каневской экспедиции в 1973 г. // НА ІА НАНУ. — № 6786 (№ 1973/19).
- Максимов Е.В., Петрашенко В.А., Погорелый В.Н., Терпиловский Р.В., Цыдровская Л.А.* Отчет о работах Каневской зарубинецкой экспедиции ИА АН УССР в 1974 г. // НА ІА НАНУ. — № 7229 (№ 1974/24).
- Максимов Е.В., Терпиловский Р.В., Цыдровская Л.А.* Отчет о работе Среднеднепровской раннеславянской экспедиции в 1976 г. // НА ІА НАНУ. — № 1976/21.
- Махно Е.В.* Отчет о раскопках могильника черняхівської культури у с. Успенка в 1972 г. // НА ІА НАНУ.
- Некрасова А.Н.* Охранные раскопки на памятниках черняхівської культури у с. Боромля // Проблемы археологии Сумщины: Тез. докл. обл. науч.-практ. конф. — Сумы, 1989.
- Никитина Г.Ф.* Систематика погребального обряда племен черняхівської культури. — М., 1985.
- Никитина Г.Ф.* Могильники черняхівської культури в Северной Буковине и Бессарабии. — М., 1996.
- Обломский А.М.* Днепровское лесостепное Левобережье в позднеримское и гуннское время. — М., 2002.
- Обломский А.М., Терпиловский Р.В., Петраускас О.В.* Распад зарубинецкой культуры и его социально-экономические и идеологические причины. — К., 1991.
- Петраускас О.В.* Про «культурний шар» і поховання з труноспаленнями на могильниках черняхівської культури // Археологія. — 1993, № 2.
- Петраускас О.В.* Могильник черняхівської культури в г. Каневе — ул. Пушкина // Studia Gothica (II). — Lublin, 1998.
- Петраускас О.В.* Могильники черняхівської культури Косаново и Гавриловка. Сравнительная характеристика — хронология, погребальный обряд, этнокультурные особенности // Сто років вивчення культур полів поховань на Україні: Тези доповідей семінару (Київ, 14—16 грудня 1999 р.). — К., 1999.
- Петраускас О.В.* Типи археологічних комплексів труноспалень черняхівської культури (територія поширення, етнокультурні особливості та хронологія) // Археологія. — 2002, № 3.
- Петраускас О.В.* Про один із можливих різновидів труноспалення на могильниках черняхівської культури // Старожитності I тис. н. е. на території України. — К., 2003.
- Петраускас О.В., Шишкін Р.Г.* Розкопки могильника черняхівської культури біля с. Велика Бугаївка на Київщині // АДУ 1998 р. — К., 1998.
- Петраускас О.В., Шишкін Р.Г.* Про черняхівські пам'ятки «змішаного типу» на Правобережжі Київського Подніпров'я // Етнокультурні процеси в Південно-Східній Європі в I тисячолітті н. е. — Київ—Львів, 1999.
- Петраускас О.В., Шишкін Р.Г.* Отчет о раскопках могильника черняхівської культури у с. Великая Бугаевка Васильковского р-на Киевской обл. в 1999 г. // НА ІА НАНУ. — № 1999/45.
- Петраускас О.В., Шишкін Р.Г., Бабенко Р.В.* Отчет о раскопках могильника черняхівської культури у с. Великая Бугаевка Васильковского р-на Киевской обл. в 2000 г. // НА ІА НАНУ. — № 2000/113.
- Петраускас О.В., Шишкін Р.Г., Пастернак В.В.* Отчет о раскопках могильника черняхівської культури у с. Великая Бугаевка Васильковского р-на Киевской обл. в 2002 г. // НА ІА НАНУ. — № 2002/3.
- Петраускас О.В., Пастернак В.В.* Скляні посудини могильника черняхівської культури Велика Бугаївка в Середньому Подніпров'ї // Археологія. — 2003, № 4.
- Петров В.П.* Зарубинецкий могильник (По материалам раскопок В.В. Хвойки в 1898 г.) // МИА. — 1959, № 70.

- Петров В.П.* Масловский могильник на р. Товмач (по материалам раскопок П.И. Смоличева и С.С. Гамченко в 1926, 1928, 1929 гг.) // МИА. — 1964, № 116.
- Самойловський І.М.* Пам'ятки полів поховань у Києві // Археологія. — 1952, Т. VII.
- Сымонович Э.А.* Отчет о работах Среднеднепровской экспедиции в 1959 г. // НА ІА НАНУ. — № 1959/7а.
- Сымонович Э.А.* Раскопки могильника у Овчарни совхоза «Приднепровского» на Нижнем Днестре // МИА. — 1960, № 82.
- Сымонович Э.А.* Забытая коллекция В.В. Хвойки // СА. — 1969, № 2.
- Сымонович Э.А., Кравченко Н.М.* Погребальные обряды племен черняховской культуры // САИ. — 1983, Д1—22.
- Терпиловский Р.В.* Ранние славяне Подесенья III—V вв. — К., 1984.
- Федоров Г.Б.* Малаештский могильник // МИА. — 1960, № 82.
- Хавлюк П.І.* Заячівський могильник черняхівської культури // Археологія. — 1974, № 14.
- Шелов Д.Б.* Танаис и нижний Дои в первые века нашей эры. — М., 1972.
- Шишкин Р.Г.* Государство та екологія населення Середнього Подніпров'я кінця I—V ст. н. е.: Автореф. дис. ... канд. істор. наук. — К., 1996.
- Шишкин Р.Г.* Хронологические признаки трехслойных гребеней черняховской культуры // Сучасні проблеми археології. — К., 2002.
- Diaconu Ch.* Tirgisor. Necropola din secolele 3—4 e.n. Biblioteca de Archeologie (8). — Bucuresti, 1965.
- Martin M.* Die Goldene Kette von Szilagysomlyo und das fruemerowingische Amulettgehaenge der westgermainischen Frauentracht // Perlen. Archaeologie, Techniken, Analysen. — Bonn, 1997.
- Mitrea V., Preda C.* Necropole din secolul al IV-lea in Muntenia. — Bucuresti, 1966.
- Palade V.* Centrul meştesugaresc de prelucrare a comului de cerb de la Borlad-Valea Seacr, datind din secolul al IV-lea e.n. // Studii şi comunicari de istorie a civilizaţiei populare din Romania (Sibiu). — 1981, № 1.
- Petrauskas O.V.* Die Graeberfelder der Cemjachov-Kultur von Kosanovo und Gavrilovka — eine vergleichende Studie zu Chronologie, Bestattungssitten und ethnokulturellen Besonderheiten // BRGK. — 2003, Bd. 84.
- Thomas S.* Studien zu den germanischen Kaemen der roemischen Kaiserzeit // Arbeits- und Forschungsberichte zur sachsichen Bodendenkmalpflege. — 1960, Bd. 8.
- Schulze M.* Die Spaetkaiserzeitlichen Armbrustfibeln mit festem Nadelhalter (Gruppe Almgren VI. 2) // Antiquitas. — 1977, R. 3, Bd. 19.
- Bitner-Wryblewska A.* From Samland to Rogoland. East-West connections in the Baltic basin during the Early Migration Period. — Warszawa, 2001.

Одержано 10.10.2004.

Р.В. Терпиловский, О.В. Петраускас

ЧЕРНЯХОВСКИЕ ПОГРЕБЕНИЯ МОГИЛЬНИКА ДЕДОВ ШПИЛЬ НА КАНЕВЩИНЕ

В 1971—1975 гг. Каневской экспедицией во главе с Е.В. Максимовым был исследован могильник Дедов Шпиль на берегу Днестра между сс. Бучак и Бобрита Каневского р-на Черкасской обл. На площади 3600 кв. м выявлено 52 погребения, большая часть которых принадлежала зарубинецкой культуре. Вместе с тем представляют интерес также четыре погребения (три кремации и труположение), сопровождающий инвентарь которых позволяет отнести их к финалу позднеримского времени. С этим же периодом можно, очевидно, связать еще более десятка безынвентарных погребений, преимущественно труположений со следами ритуального разрушения, обычного для черняховской культуры. Необычная топография, отсутствие в погребениях гончарной керамики ставят могильник на особое место в черняховской культуре. По двум гребням типа III, по Томас, и подвязной фибуле рассматриваемые комплексы датируются ранним гуннским временем. В погребальной обрядности сочетаются восточногерманские (готские), а также славянские и сарматские черты, что говорит о синкретическом характере оставившей могильник общины.

R. V. Terpilovskiy, O. V. Petrauskas

CHERNYAKHIV CULTURE BURIALS OF THE DIDIV SHPYL CEMETERY IN KANIV REGION

In 1971—1975 Kaniv expedition headed by E. V. Maksimov explored the Didiv Shpyl burial ground on the bank of the Dnieper River between the villages Buchak and Bobritsa of the Kaniv Region in Cherkassy Oblast'. Fifty-two burials were discovered over the area of 3600 sq. m., some of which were found to belong to Zarubinet culture. Four more burials (three cremations and one inhumation) deserve attention as well. By the grave goods discovered there the burials are attributed to the very end of the Roman period. Evidently a dozen more burials can be associated with the same period. They are mostly inhumation ones, without any grave goods, but with traces of ritual destruction common for Chernyakhiv culture. Unusual topography and absence of pottery in the burials distinguish this burial ground from others belonging to Chernyakhiv culture. In accordance with two combs of Type III by Tomas and a tying-up fibula the assemblages in discussion can be dated back to the Early Huns period. The burial rites combine East German (Gothian), as well as Slavonic and Sarmatian features thus speaking in favor of syncretic character of the community which had left the burial ground.